

Þar sem smjör drýpur

af hverju strái

Sagt frá ferð til Nýja-Sjálands í nóvember 2000

Guðmundur Jóhannesson

og

Runólfur Sigursveinsson

Búnaðarsambandi Suðurlands

Hagsmunafélag ráðunauta stóð fyrir búfjárræktarferð til N-Sjálands haustið 2000, nánar tiltekið dagana 9. til 25.nóvember. Ferðin var skipulögð sem þáttur í endurmenntun starfsmanna og skipulögð í samvinnu við þarlenda ferðaskrifstofu. Alls fóru 21 í ferðina, frá hinum ýmsu stofnunum landbúnaðarins og eru þeir taldir hér:

Ástæða þess að Nýja-Sjáland varð fyrir valinu er sú að þar er mjög öflug starfsemi á sviði landbúnaðar, landbúnaður þar skiptir svipuðu máli og sjávarútvegur hér á landi. Nýsjálenskur landbúnaður er sem næst styrkjalaus og lögmál markaðarins ráða á flestum sviðum. Nýja-Sjáland er sú þjóð sem stundar hvað mest milliríkjaviðskipti með landbúnaðarvörur þrátt fyrir mikla fjarlægð frá mörkuðum.

Mynd 1 Þátttakendur í ferðinni ásamt tveimur heimamönnum, taldir f.v.: Halla Eygló Sveinsdóttir, Grétar Hrafn harðarson, Lárus G. Birgisson, Brynjólfur Sæmundsson, Ólafur Valsson, Guðmundur Steindórsson, Valur Þorvaldsson, Þorsteinn Ólafsson, Eiríkur Loftsson, Guðmundur Sigbórsson, Þóroddur Sveinsson, Jóhannes Hr. Símonarson, Katrín Andrésdóttir, Stefán Skaftason, Guðmundur Jóhannesson, Sveinbjörn Eyjólfsson, Þorsteinn Tómasson, Sigurgeir Þorgeirsson, Runólfur Sigursveinsson, Kristján Bj. Jónsson, Eric Anderson, bóndi, og Hildred Carlisle, fararstjóri. (Ljós. Greg Norman)

Land og þjóð

Nýja-Sjáland er tvær eyjar, Norður- og Suðureyja, (auk margra smáeyja) og nær frá 34°S til 47°S. Landið er langt og mjótt og eru um 1600 km frá norðurodda Norðureyju til suðurodda Suðureyju. Stærð landsins er 271 þús. km².

Landið er hæðótt og fjöllótt og einungis 25% af flatarmáli liggja undir 200 m hæð yfir sjó. Loftslag telst temperað til heittemprað úthafsloftslag og úrkoma er frá 380 mm á þurrustu svæðum að austanverðu, upp í 8000 mm á rökustu svæðum vestanlands.

Um 15% íbúa eru af Maori kynstofninum en 80% af evrópskum uppruna. Þá má nefna Kínverja, Indverja og fólk frá Pólýnesíu.

Tafla 1 Fjöldi íbúa og búseta

Íbúar alls:	3,8 millj.
Norðureyja:	74,7 %
Suðureyja:	25,3 %
Þéttbýli:	85 %
Dreifbýli	15 %

Landbúnaður og úrvinnsla honum tengd er meginstoð efnahagslífsins og leggur til um 15% af vergri þjóðarframleiðslu og 55% af vöruútflutningi. Um 16% vinnuafli er bundið í þessum greinum.

Tafla 2. Umfang landbúnaðar

Landbúnaðarland	14 millj. ha
Land undir skógrækt	1,7 millj. ha
Fjöldi búfjár í júní 2000:	
Sauðfé	45,5 millj.
Holdanautgripir	4,6 millj.
Mjólkurkúr	3,4 millj.
Aðrir gripir á kúabúum	1,1 millj.
Dádýr	2,4 millj.
Svín	400 þús.
Land í kornrækt	170.000 ha ¹
Land í grænmetisrækt	51.000 ha
ávaxtarækt	112.000 ha
Fjöldi bóa í júní 1999:	
Kornrækt + kornrækt og annað	2.628
Blandað - holdanaut og sauðfé	10.908
Sauðfé	9.420
Holdanaut	12.138
Kúr	15.951
Alifuglar og svín	477
Dádýr	1.914
Hross	618
Garðyrkja og ávextir	1.917
<u>Annað eða óflokkað</u>	<u>19.407</u>
<u>Fjöldi bóa alls:</u>	<u>75.378</u>

¹ Hveiti, hafrar, bygg, maís, baunir, alls um 1 millj. tonn af korni.

Útflutningur (verðmæti. í NZ dollurum):

Búfjárafurðir	8,7 milljarðar	77 %	
Garðyrkjuafurðir	1,4 milljarðar	13 %	
Aðrar afurðir	1,0 milljarðar	10 %	
<u>Landbúnaðarafurðir alls</u>	<u>11,1 milljarðar</u>	<u>100 %</u>	<u>55 %</u>
<u>Vöruútflutningur alls</u>	<u>20,0 milljarðar</u>	<u>100 %</u>	

Jarðrækt og landnýting

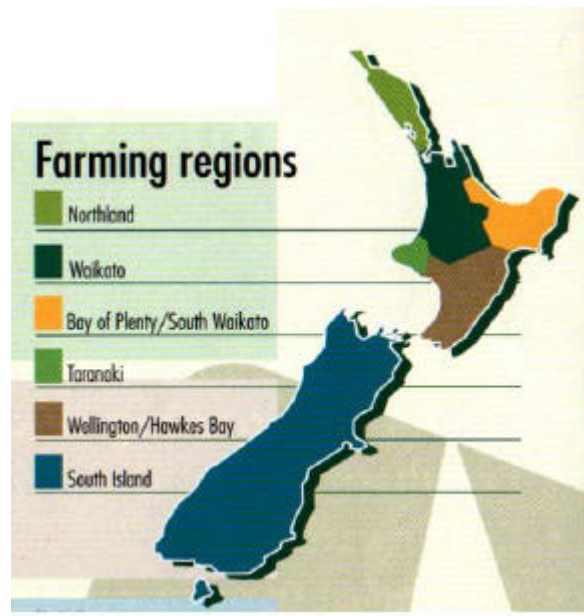
Eins og sjá má hér fyrr er land í landbúnaðarnotkun á Nýja-Sjálandi rétt tæpir 16 milljónir hektara eða 59% af heildarflatarmáli landsins. Langmestur hluti þessa lands er nýttur sem beitiland.

Uppskera er mjög breytileg eftir árstímum en spretta er allt árið um kring. Það má búast við að hektarinn gefi um 10 tonn þurrefnis á ári og með góðri beitarstjórn má ná beitarþunga sem svarar til 3ja kúa/ha.

Langmest er ræktað af fjölæru rýgresi (*Lolium perenne*) og hvítsmára (*Trifolium repens*). Mjög sjaldan er þörf á að endurrækta tún eftir að einu sinni hefur verið sáð í þau. Það er helst ef að túnin skemmast af völdum skordýra eða illgresis sem þarf að endurrækta.

Nýsjálenskir bændur vanda mjög til nýtingar túnanna (beitilandsins) og reyna að halda meltanleika sem hæstum sem og lystugleikanum. Fari spretta fram úr þörfum bústofnsins er beitarhólfum fækkað og hluti þeirra slegin í vothey. Byrjað er að beita t.d kúm í beitarhólf er beitarframboð nær orðið 2500-3000 kg þe./ha og hætt að beita hólfid er framboðið er komið niður í 1600 kg þe./ha.

Jörðunum er skipt upp í mjög mörg beitarhólf og skiptibeit stunduð nær undantekningarlaust. Girðingar eru fremur vandaðar auk þess sem mikið er um færanlegar rafmagnsgirðingar sem teknar eru niður á veturna er dregur úr spretta. Þá fækka bændur yfirleitt beitarhólfunum.

Mynd 2 Helstu landbúnaðarhéruð Nýja-Sjálands
(Heimild: Farmadviser 1/99)

Nautgriparækt

Nýsjálensk nautgriparækt byggir einkum og sér í lagi á framleiðslu mjólkur og kjöts af grasinu einu saman. Þannig er beitarnýting með því albasta sem gerist í heiminum og hey- eða kjarnfóðurgjöf tíðkast ekki nema þegar grasspretta bregst að einhverju leyti

Mynd 3 Algeng sjón á Nýja-Sjálandi, beitarrólf með mjólkurkúm. (Ljós. Halla Eygló Sveinsdóttir)

vegna árferðis eða annarra þátta.

Mjólkurframleiðsla er mest á Norðureynni, í Waikato, Bay of Plenty og Taranaki, en sökum hækkandi landverðs þar hefur mjólkurframleiðsla aukist á öðrum svæðum, t.d. á Canterbury hásléttunum á Suðureynni.

Mjólkurframleiðsla er stærsta einstaka búgreinin. Heildarfjöldi nautgripa er 9,1 milljón gripa, þar af 3,4 millj. kúa á 14.500 kúabúum. Meðalbúið telur því rúmlega 230 kúr og hefur um 90 ha lands. Beitarþungi er því mikill eða yfir 2,5 kúr/ha.

Alls eru framleiddir 11 milljarðar lítra mjólkur á Nýja-Sjálandi og meðalnyt kúnna er um 3.650 kg á árskú². Þess ber þó að geta að mjólkurskeiðið er einungis 9 mánuðir enda er mjólkurframleiðslan árstíðabundin. Erfðafræðileg geta kúnna til mjólkurframleiðslu er þó mun meiri en framleiðslukerfið býður upp á. Bændur og mjólkuriðnaðurinn leggja lítið upp úr nythæð en því meira upp úr efnamagni og er meðalfituhlutfall mjólkur um 4,7% og meðalpróteinhlutfall 3,5%. Verðlagning mjólkur fer eingöngu eftir efnainnihaldi þó þannig að verðskerðing kemur á aukið magn, þ.e. efnalitla mjólk. Þetta er gert vegna þess að 90% mjólkurafurða er flutt á erlenda markaði í formi nýmjólkur- og undanrennuduftu, osta og smjörs og því mikilvægt að þurrefnisinnihald mjólkurinnar sé sem mest. Það lækkar vinnslukostnaðinn.

Bændur fá 10-12 ISK fyrir hvern lítra mjólkur sem þýðir að veltan á meðalbúinu er á bilinu 8-10 millj. ISK. Það verður þó að hafa í huga að um helmingi ódýrara er að lifa á Nýja-Sjálandi en héraendis enda laun um helmingur af því sem við þekkjum.

Framleiðsla mjólkur er árstíðabundin og yfir vetrartímenn (maí-júlí) er einungis framleidd mjólk fyrir ferskvörumarkað innanlands. Bændur fá greitt mun hærra verð fyrir vetrarmjólk.

² Meðalframleiðsla á ha/ár er 8500 kg mjólkur.

Nautakjötsframleiðsla fer að mestu fram á blönduðum búum, sauðfjár og holdanauta, og eru um 17 þús. slík í landinu. Þar ráða landnýtingarsjónarmið og er þetta hagrænt atriði við skipti- eða blandaða beit.

Fjöldi holdanautgripa á Nýja-Sjálandi er um 4,6 milljónir og heildarframleiðsla nautakjöts er 637 þúsund tonn. Þar af eru 80% flutt á erlenda markaði, einkum og sér í lagi til Bandaríkjanna og Asíu.

Verð á nautakjöti til bænda er um 110-120 ISK/kg og gripum er ekki slátrað fyrr en við 3ja ára aldur. Fallþungi er oft um 350-400 kg. Nánast er óþekkt að naut séu gelt þar sem það minnkar vaxtarhraðann um of. Bændur sögðu gripina vera rólega í haganum ef að þeir væru færðir nægilega oft milli beitarhólfa, þ.e. áður en þær færu að helga sér svæði.

Í nýsjálenskri nautgriparækt er að finna aragrúa nautgripakynja. Í mjólkurframleiðslunni eru þó nýsjálenskar Friesian kýr ráðandi ásamt Jersey. Segja má að skiptingin sé eftirfarandi:

Holstein-Friesian	58%
Jersey	16%
Holstein-Friesian x Jersey	19%
Ayrshire	1%
Önnur kyn	6% (Brown Swiss, Guernsey o.fl.)

Mjög fátítt er að bændur haldi kynjum hreinum en þeim mun algengara að sjá Friesian kúahjarðir með nokkrum Jersey kúm og svo blendingum.

Nýsjálenskar Friesian kýr eru mun minni en frænkur þeirra í Hollandi og Ameríku, litlu stærri en íslenskar kýr eða 450-460 kg á fæti. Jersey kýrnar eru um 360 kg og H-F x Jersey blendingar um 440 kg.

Í nautakjötsframleiðslunni er jafnvel enn fleiri kyn að finna en í mjólkurframleiðslunni. Algengast er þó að undaneldiskýrnar séu Holstein-Friesian x Hereford en þær þykja góðar mæður, góð og róleg beitarðyr og mjólka ágætlega. Þeim er gjarnan haldið undir Simmental, Angus, Charolais eða Limousin allt eftir því hvort bændur vilja auka vaxtarhraða, kjötgæði eða minnka hættu á burðarerfiðleikum.

Kynbætur

Árlega eru afkvæmaprófuð 300 naut á grunni upplýsinga um a.m.k. 80 dætra. Ættliðabilið er 5 ár og eru nautin geymd hjá völdum bændum þar til afkvæmadómur liggur fyrir. Naut eru valin til áframhaldandi notkunar strax að lokinni fyrstu nymælingu dætra ef öryggi er talið nægilegt, ekki er beðið upplýsinga um allt mjólkurskeiðið.

Mynd 4 Holstein-Friesian naut á beit (Ljós. Jóhannes Hr. Símonarson)

Kynbótamatið byggir á “Animal Model” og valið er fyrir verðefnum í mjólk og endingu en gegn þyngd og mjólkurmagni. Tilgangurinn er sá að halda gripunum jafnþungum en ná jafnframt efnameiri mjólk sem skilar bændum hærra verði. Prótein hefur mest vægi í kynbótamatinu. Þeir sögðust leggja mikið upp úr því að kýrnar stækkuðu ekki milli kynslóða því að stærri kýr þyrftu meira fóður til viðhalds yfir vetrartímam og færu verr með jarðveg vegna aukins traðks.

Sæðingar eru árstíðabundnar að langmestu leyti og fara fram á 9 vikna tímabili í október-desember. Langmest er um að sætt sé með fersku sæði en þannig næst mun meiri notkun á hverju nauti með færri sæðistöfum og styttri sæðistöku tíma. Ferskt sæði inniheldur 2 milljónir sæðisfruma/skammt en djúpfrost 25 milljónir/skammt. Alls eru framkvæmdar um 3 milljónir sæðinga á ári hverju, þ.e. um 85% kúnna. Allt sæði hjá Livestock Improvement, sem hefur 77% markaðshlutdeild, er arfgerðarprófað (genetic tested) og þeir hjá LIC telja að á næstu 20 árum muni arfgerðarprófun á sæði leysa afkvæmaprófanir af hólmi.

Skýrsluhald

U.þ.b. 87% nýsjálenskra bænda tekur þátt í skýrsluhaldi sem er á vegum Livestock Improvement Corporation (LIC). Nytmæling (herd testing) fer að lágmarki fram fjórum sinnum á ári og um leið eru tekin sýni úr einstökum kúm. LIC leggur til mjólkurmælana og keyrir með þá milli bænda.

Livestock Improvement rekur gagnagrunn (MINDA) sem nær til 98% kúa á Nýja-Sjálandi. Þar inn fara upplýsingar um feril gripanna (animal event) og síðan um nyt kúnna (herd testing).

Í dag reynir LIC mjög að auka tölvunotkun bænda og sjálfvirka skráningu. Fram kom í heimsókn til þeirra að þeir hafa þróað skýrsluhaldsforrit fyrir lófátölvur (Palm) sem að hægt er að skrá inn í hvar sem er á búinu og tölvan er alltaf með, t.d. í brjóstvasanum.

Framleiðsluaðstæður kúabænda eru eins og gefur að skilja út frá legu landsins einhverjar þær bestu í heiminum frá náttúrunnar hendi. Gripirnir eru aldrei hýstir enda grassprettu allan ársins hring. Einu byggingarnar sem kúabændur þurfa eru mjólkurhús, skýli (þak) fyrir mjaltabásinn og gerði. Það er því ljóst að fjárfestingar eru litlar utan girðingar, land og ræktun. Dráttarvélar sjást varla á kúabúum enda sjá verktakar að mestu um áburðardreifingu og viðhald girðinga svo dæmi séu tekin.

Landverð er mjög breytilegt eftir svæðum og fer þá eftir staðsetningu, úrkomu o.fl. Það fylgir mjög oft mjólkurverðinu og er í dag 500-600 þús. ISK/ha. Landverð á kúabúum fer eftir framleiðni landsins, þ.e. framleiðslu verðefna á hvern hektara, oftast ISK 700+/kg verðefna.

Mjög algengt er að menn ráði verktaka til mjalta eða þá að gerður er samningur við "fjósamann" (sharemilker). Um 35% kúabænda eru með verktaka eða "fjósamann". Þessir samningar eru með nokkuð fastmótuðum hætti og þá yfirleitt þannig að bóndi og "fjósamaður" skipta heildartekjum búans til helminga sín á milli (50:50 sharemilker). Bóndi leggur þá til jarðnæðið, mjaltaaðstöðu og aðrar byggingar, áburð og illgresiseyði. "Fjósamaður" leggur til bústofninn, vélar (sjaldnast mikinn vélakost-yfirleitt ekki nema fjórhjól), viðhalds- og rekstrarkostnað, þ.m.t. vegna vatns og girðinga, og sér um illgresisúðun. Ef um er að ræða kaup á beit annars staðar skipta bóndi og "fjósamaður" þeim kostnaði á milli sín.

Til eru "fjósamenn" sem eru ráðnir upp á 20-30% heildartekna. Þeir leggja þá aðeins til vélakost, greiða 20-30% viðhalds og áburðar en bóndinn leggur til bústofninn.

Verktakar við mjaltir fá yfirleitt ákveðið hlutfall tekna af mjólk eða þá fast verð á kg verðefna. Þeir leggja til fjórhjól sem bóndi greiðir viðhald á og eiga rétt á frídögum.

Út úr þessu kerfi getur orðið til býsna flókið mynstur þar sem t.d. bóndi býr á einni jörð, ræður verktaka í mjaltir þar, er "50:50 fjósamaður" á annarri jörð með annan "20:80 fjósamann" þar og ræður sig svo sem verktaka í mjaltir á þriðju jörðinni.

Þetta kerfi flýtir samt óneitanlega fyrir endurnýjun og gjarnan byrja bændur sem "fjósamenn", afla fjár og kaupa sér svo jörð sjálfir. Greinilegt er að menn bindast litlum sem engum tengslum við jarðnæðið, engir áttahagafjötrar, búa kannski í 5-6 ár en fara þá í eitthvað annað.

Markaðssetning

Nýsjálendingar framleiða aðeins um 2,3% allra landbúnaðarvara í heiminum en hafa samt sem áður 30% hlutdeild í heimsviðskiptum með landbúnaðarvörur.

Nýsjálenskur mjólkuriðnaður er allur á forni samvinnufélaga í eigu bænda (innleggjenda) svipað og þekkist hérlendis. Í dag eru fjögur fyrirtæki í mjólkuriðnaði og eru tvö þau stærri, New Zealand Dairy Group og Kiwi Co-op Dairies, með 95% markaðarins. Um 90% allra mjólkurafurða eru markaðssettar erlendis á vegum eins fyrirtækis, New Zealand Dairy Board, sem snúa mætti sem "Framleiðsluráð mjólkurframleiðenda" upp á íslensku.

Heildarverðmæti mjólkurframleiðslunnar er um 250 milljarðar ISK og verðmæti útfluttra mjólkurafurða er um 160 milljarðar ISK. Mjólkurframleiðslan telur því um 2/3 heildarútflutnings landbúnaðarvara og um 1/3 af heildarverðmæti vöruútflutnings.

Nýsjálendingar hafa um 26% hlutdeild í heimsviðskiptum með mjólkurvörur:

Tafla 3 Heimsviðskipti með mjólkurafurðir í þús. tonna

	Smjör	Undanrennu- duft	Nýmjólkur- duft	Ostar
ESB	140	200	540	410
USA	10	100	20	40
Ástralía	110	200	120	130
Nýja-Sjáland	300	160	340	230
Alls:	720	1000	1140	1100

Að lokum

Ljóst er að aðstæður kúabænda á N-Sjálandi eru allar aðrar en við þekkjum hér á landi. Bæði á það við um veðráttuna og skipulag landnotkunar og ekki síður verðlagningu mjólkurinnar sem er háð heimsmarkaðsverði á hverjum tíma.

Þessar aðstæður leiða til þess meðal annars að bústjórnin á hverju búi mikil og miðast við að lágmarka kostnað við framleiðsluna og því velt mjög gaumgæfilega fyrir sér öllum útgjaldaliðum. Jafnframt er skipulag og nýting beitar lykilatein í búrekstrinum.

Báða þessa þætti, skipulagning og stjórn beitar og kostnaðarvitund er ástæða horfa mjög til hér á landi.